

УДК 37.048.4

*М. С. Якубовська**Українська академія друкарства***ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНИЙ СВИТОГЛЯД У СТРУКТУРІ
ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
(НА ТВОРАХ СВІТЛОЇ ПАМ'ЯТІ М. В. СТАРОВОЙТА)**

Розглядаються проблеми формування культурологічної компетентності як основи становлення професійної кваліфікації студентів ВНЗ технічного профілю з використанням методологічних підходів: системного, компетентнісного, особистісно-діяльнісного та аксіологічного; частково обґрунтовано варіативні технології забезпечення основ культурологічної підготовки майбутнього професіонала-фахівця. Питання розкрито на творах світлої пам'яті М. В. Старовойта.

Ключові слова: *системний, компетентнісний, особистісно-діяльнісний, культурологічний та аксіологічний підходи, культурологічна компетентність, професійна освіта.*

Поєднання культурологічної підготовки студентів технічних університетів з професійною кваліфікацією — одна з найактуальніших проблем діяльності вищих навчальних закладів технічного профілю. Сучасні тенденції соціально-економічного розвитку спонукають до подальшого творчого пошуку шляхів удосконалення освітніх систем і впровадження відповідних інноваційних технологій, у яких тісно б переплелися питання змісту освіти й форм її впровадження, що в нинішніх умовах є провідною закономірністю розвитку педагогічної науки та освітньої практики.

Перехід до ринкових умов господарювання, розв'язання складних економічних, технічних і політичних проблем — усе це важливі завдання сьогодення. Розв'язуючи їх, ми закладаємо фундамент майбутнього розвитку суспільства. Професійне педагогічне спілкування на рівні майстерного володіння мистецтвом комунікабельної компетенції забезпечує через викладача трансляцію студентам людської культури, допомагає засвоєнню знань, сприяє становленню ціннісних орієнтирів при обміні думками; забезпечує формування високої гідності.

Микола Васильович Старовойт залишився у пам'яті друзів і соратників, студентів та співробітників Української академії друкарства одним із останніх романтиків нашої розхристаної епохи з особливо загостреним відчуттям людської гідності... Щось було у його характері і від козака-характерника, і від аристократа, заглибленого духовними коренями в праісторію родинної Житомирщини, його малої батьківщини. А ще відданість тим, кого любив у житті найбільше, і ради кого талановито творив кожен день своєї високої архімайстерності. Очевидно, був високим артистом чину в Стефаниківському трактуванні.

Він був цілою епохою, задивленою у будучність. Він так талановито любив Епоху у Слові і Слово в Епосі, що сам майже постійно ставав наконечником високої продуктивної енергії, яку можна назвати педагогічною майстерністю, школою, в якій складова комунікативної й культурологічної компетентності була найголовнішою.

Навчальні лекції професора М. В. Старовойта можна було вважати взірцем високого майстер-класу з особливою емоційною експресією, неповторністю, харизматичністю, вмінням доторкнутися до найтонших струн людської душі. Їх не можна було повторити, адже народжувалися кожен раз так, як народжується сонячне світло, як переливається вода у гірських джерелах, як розкочуються громи над гірськими пляями. Не було загадки таланту — просто загадка любові... Бо любив літературу як віддзеркалення Божого світу і людської душі, як постійне прямування до Високої Істини та Абсолюту, як той неповторний світ, до якого найбільше можна наблизитися на відстань Любові... Бувало, вибухав громом емоцій, як може вибухати лише особливо залюблена в життя особистість із суто дитинним сприйняттям світу... І затихав по тому, весь у собі, як весняна злива, що несе порозуміння й свято очищення. І відчувалася на рівні дотику серця велика людська душа, яка продовжувала розмовляти навіть тоді, коли слова мовчали...

Микола Васильович був переконаний, що подальший науково-технічний прогрес вимагає від діючої освітньої системи формування в студентів технічних університетів не лише професійних, а й творчих здібностей; це приводить у гармонійну відповідність існуючу практику навчання з навчальними потребами суспільного розвитку; тоді як сучасний рівень наукових досліджень у сфері психології та інших суміжних наук про людину відкриває щораз нові можливості для подолання соціальних протиріч шляхом культурологічної підготовки студентів технічних університетів.

Володіючи високим мистецтвом оратора, неперевершеним огромом знань, мистецтвом комунікативної компетентності, спонукав до творчого діалогу зі студентською аудиторією. Був переконаний, що перехід до компетентнісно-орієнтованої парадигми в освіті є закономірним етапом її модернізації, зокрема системи професійної освіти, яка дозволяє розв'язати наявні протиріччя між вимогами до якості освіти та її актуальними освітніми результатами. Учений, педагог, він своєю подвижницькою працею постійно доводив, що компетентнісно-орієнтована освіта становить реалізовану в педагогічній практиці компетентнісну модель освіти — такий проект системи, де основним освітнім результатом виступають спеціальні професійні та ключові компетенції випускника.

Методика праці М. В. Старовойта створювала максимально комфортні умови для студента, за яких формувалася професійна компетентність — готовність особистості мобілізувати власні ресурси (організовані в систему знань, умінь, здатності та особистісних якостей), необхідні для ефективного розв'язання професійних задач у типових та нестандартних ситуаціях, що включає в себе ціннісні ставлення особистості до таких ситуацій.

Засобами предметів гуманітарного спрямування М. В. Старовойт формував ключові професійні компетенції як здатність особистості до ефективного розв'язання певного класу професійних завдань, що виникають у діяльності сучасного професіонала, незалежно від професії та спеціальності. Він був тим широким шляхом, який прокладав мости взаєморозуміння між гуманітарним та технічним напрямками освіти. Поліфонія в спілкуванні зі студентською аудиторією в М. В. Старовойта була критерієм діалогічного педагогічного спілкування, який передбачав можливість для кожного учасника комунікацій викладу своєї позиції.

Микола Васильович віртуозно володів Словом. Був автором наукових, художніх книг і науково-методичних розробок, множини неповторних ораторських виступів, які б прикрасили найвишуканіші аудиторії нашого часу. Кожним днем своєю працею доводив важливу роль предметів культурологічного циклу, зокрема словесності, яка при певному оновленні як навчального змісту, так і відповідних методик спроможна витворювати відповідний навчально-виховний культурологічний феномен, що сприятиме формуванню не лише якісно нового фахівця, а й становленню взаєморозуміння як між народами, так і між окремими індивідами. Був переконаний, що високохудожні твори сучасної літератури акумулюють у своїй основі певний енергетичний вибух, який здатен витворювати душу людини і є чи не єдиним, на думку автора, засобом, що створює відповідне культурологічне середовище. Література — життя, життя — література... Вони постійно десь поруч, то розходяться широкими плавнями, то знову плывучи розлого й вільно, невимушено та загадково. Дві одвічні таємниці прагнемо розгадати: загадку життя і загадку творчості. Так і живемо з усвідомленням цієї потреби і відчуттям, що істина десь зовсім поруч: на відстані сльози або на відстані серця...

Творчість письменника Миколи Старовойта варто розглядати в двох вимірах: як історична епоха та життєва доля впливає на творчість митця; про сміливість бути собою у тематично-жанровому плані. Коли читаємо сатиричну поему «Лис Микита», написану 1962 року й видруковану окремим виданням через 36 років — у 1998-му, мимоволі задумуємося: а як би склалася творча доля і самого автора, і всієї української літератури, коли б ця оригінальна річ побачила світ у часи написання. Вона б зайняла гідне місце поруч з усмішками Степана Олійника або Павла Глазового.

Хоча, найімовірніше, доля самого автора повернула би на несподівані віражі. За сміливістю суспільних суджень, гостротою розкриття проблеми боротьби за владу, лицемірство фарисейської політичної сваволі, нівеляції людської індивідуальності в часи тоталітарного режиму поема Миколи Старовойта виходить за межі звичайної політичної сатири. Як би склалася історія українського письменства, коли б вчасно (у рік написання — 1862) був видрукований роман Анатолія Свидницького «Люборацькі» — перший психологічний роман українського письменства. (Від часу написання до періоду друкування минуло більше двадцяти років). Іван Франко, розуміючи значимість цього твору,

сам перебуваючи у постійних видавничих боргах, своїми стараннями друкує безцінний твір Анатолія Свидницького, будучи переконаним, що, як у таблиці Менделєєва, незаповнені квадратики означають невідкриті явища, але не пустоту. І чим швидше вони будуть заповненими, тим достойнішим стане духовний простір українства.

Проблема написання твору та його взаємодії з читацьким простором є однією з найактуальніших філософських, психологічних, соціологічних проблем сучасності. Стара байка про те, що письменникові достатньо написати твір, а «слава його знайде» — одна з останніх данин тоталітарному мисленню, завданням якого було не скільки розвій духовності, скільки потреба «приспати хиренну волю»...

Цікавий самобутній твір — поема Миколи Старовойта «Лис Микита», надовго був вилучений із культурологічного обігу; як зазначає сам автор у післямові, яку було видрукувано, текст поеми накладом «3 примірники (зрозуміло, машинописні!), два з яких незадовго після того пропали безвісти, а один із них дивом уцілів до нашого часу, переживши і Микиту, і Бурмила, і навіть мавпу Фрузю». З'ява твору на зламі тисячоліть — необхідність; вона випромінює ще одну яскраву сторінку розвитку українського письменства, для якого характерними були іронічно-жартівливі нотки Степана Руданського, Володимира Самійленка, Остапа Вишні; саркастично-викривальні мотиви Костянтини Малицької, Миколи Куліша, Миколи Хвильового...

Іронія й сарказм в українському письменстві ХХ ст. проростали не сміливо, винною ж тому була система, яка не могла собі дозволити відвертої розмови з читачем, а лиш зазомбовану правильність. Зрозуміло, що твори, які беруть щонайперші витoki від безсмертної «Енеїди» Котляревського, виступали такими собі «білими воронами», і могли тішити душу лише групи найщиріших, найближчих друзів. У контексті часу поема Миколи Старовойта — чесна й відверта розмова з читачем про проблеми взаємодії влади та особистості. Нівеляція особистості в часи тоталітаризму — провідний мотив поеми. Сюжетною лінією твору взято відому казку Івана Франка про Лиса Микиту, про вибори лісового царя звірів, про пристосування і пристосовництво, про лицемірство і лживість старої системи. За формою поема нагадує давньоруський епос. Твір поділений на окремі частини, навіть назви яких позбавлені емоційних інтерпретацій. Просто, як у давньоруських літописах: пісня перша, пісня друга і т. д. Микола Старовойт у поемі обирає несподіваний ракурс розкриття теми: письменник гострим аналітичним променем висвітлює несподіваний ракурс зображення.

Першим скочив кіт Мур лика.
Міряв, міряв – завелика...
Аж тут Барс у нього – хвать!
«А тікай-но звідси, Коте,
Неістотная істоте,
Буду я корону мать» [11, с. 4].

Наївність і самодурство свити короля, лицемірство та облудливість, зазнайство й безпринципність у момент гострих суспільних катаклізмів виявляються з найбільшою силою. Громадська панахида, нещире «оспівування заслуг вседержителя» стають визначальним мотивом пісні другої. Виступи нещирі та хвалебні перериваються печальними ревом, схвальним, одностайним ревом звірів.

Кульмінаційним загостренням стає виступ Осятка — під час виборів нового правителя, у пісні третій. Вчуваються нотки «Ведмежого суду» Євгена Гребінки; де «розбійницю таку не так судить годиться», де зі стоїчною впертістю твердиться, що чорне — це біле, і навпаки. Врешті-решт створюється викривлена картина дійсності. Моделювання психологічної ситуації формує момент найвищої емоційної напруги в поемі, зміщується смисловий акцент оповіді. Так поступово письменницька увага зосереджується на проблемі нівеляції людської індивідуальності при гострих суспільних катаклізмах.

Найстрашніше не фізичне нищення людини, а її нівеляція на рівні генетичного коду, на рівні підсвідомості. Людська особистість здатна піднятися з колін навіть на попелищі голодомору й воєнної розрухи, але невідворотно втраченою вона постає в часи психологічних зламів. Загальне зазомбовування, проблема однаковості та відсутності елементарного мислення — найстрашніше лихо у долі нації й народу. Змінюються правителі й тирані, тече вода в річці часу, хитається судно державності на хвилях вічності — на арену виходить несправжність. І тільки — як найвища молитва — залишається біль душі й серця. І тоді сатиричне перо починає вести оповідь як замислений лірик-філософ.

Ми живі ще, не померли,
А поглянь-но, як відтерли
Нас обох на задній план.
Чи ж не ми за праве діло
Завжди й скрізь боролись сміло
Й попадали у капкан? [11, с. 34]

У творі розкривається гра — як вияв несправжності; як наслідок тоталітаризму; як пересторога; як необхідність опам'ятатися і задуматися.

Грають в карти, грають в гроші,
В друзів, вірних і хороших,
Грають в чесність і кохання,
У лото, в переконання,
Грають мімікою й жестом,
Грають Остом, грають Вестом,
Генерали над землею
Грають зброєю своєю... [11, с. 41]

Туга за справжністю у поемі «Лис Микита» споріднена з темою духовності. Вимітати з людської душі страх і несправжність — достойне завдання, яке ставить перед собою письменник.

Страх — сказати думку власну,
Запізнілу, а чи вчасну,
Чи завчасну — все одно.
Страх — зерна, і страх — полови,
Страх — будь пійманим на слові
І шугнуть згори на дно.
Страх — за шкуру й за папери,
Страх — за міць щаблів кар'єри,
Страх — за свій авторитет,
Страх страшний за теє навіть,
Щоби часом не прогавить,
Коли чий знімає портрет [11, с. 46].

Поема носить відкритий фінал — і це справедливо. Найбільша битва попереду, битва за душі, за духовний простір українства. Старовойт чіпким письменницьким оком висвітлив шлях духовного поступу. Хоча від часу написання і до появи в світ минуло майже сорок років (навіть в історії українського письменства рідкісне явище такого часового відліку), поема не втратила свого актуального значення й донині.

У творчому доробку Миколи Старовойта кілька оригінальних книг, у яких утверджується поетичний жанр оди, дружнього послання, ювілейного вітання тощо. З часів XVII ст. цей жанр, так і не утвердившись достатньо повно в українському письменстві, зійшов з культурологічної арени. Хрестоматійно ж відомі послання Івана Котляревського (наприклад, до князя Куракіна) чи Тараса Шевченка до Квітки-Основ'яненка, чи того ж таки Івана Котляревського.

У творчості Миколи Старовойта філософічність — це не лише данина споконвічному призначенню літератури, це смисл і основа поезії, невід'ємний атрибут її творення та осмислення. Художній доробок Миколи Старовойта уже став об'єктом вивчення науковців і літераторів, що дає змогу дослідити й осягнути творчість письменника, поета з різних точок зору. Сприймати її як багатогранне явище — найголовніший лейтмотив цих досліджень. І використання її в змісті різних предметів гуманітарного циклу є важливою складовою культурологічної особливості. Дослідники творчості Миколи Старовойта занурюються у внутрішній світ поета, розкриваючи його конфлікт із самим собою, глибоку скорботу з приводу непростой долі українського народу. Але ж історія — це передусім історія конкретних людських індивідуальностей, позицій, родів, родин; а не загальний трафаретний постулат. Почуття бувають лише адресними, а дружба — конкретною. Отож відродження жанру послання у другій половині XX ст. є викликом тоталітарній шаблонній системі мислення. Чергова збірка Миколи Старовойта так і називається «Vivat!» (себто віншування). У передмові, написаній у віршовій формі «До друзів-читачів», письменник декларує власне естетичне кредо:

Шановні друзі! В певний час
Я вірші ці писав для Вас.
Можливо, деякі з них сірі,
Та всі вони від серця щирі.
Прожив я також копу літ,
Пізнав людей, побачив світ
І, ставши на вечірнім пружі,
В думках вертаюся до друзів,
І мрію, щоб якоїсь дати
Вони й мене могли згадати [8, с. 6].

Простота і щирість, відвертість і відкритість, оригінальність у виявленні окремих життєвих і побутових деталей, гумористичність та дотепність у зверненні до конкретного адресата робить такі послання зворушливими. І коли передивитися імена, наче в калейдоскопі, починаєш розуміти, що історію України творили і творять людські індивідуальності. Невтомна праця кожного з них — це відчайдушний супротив системі та нівеляції. Їх будні й трудові проблеми, оспівані у поетичних рядках, стають документами епохи. Тут і праця Івана Дорошенка над тритомником Івана Франка, і сподвижницькі дослідження Теофіля Комаринця, і художньо-естетичні пошуки Еммануїла Миська, і вінок сонетів — посвята в полудень віку Степанові Стельмашуку... Цей перелік зворушливий і довгий.

Людські постаті постають у несподіваних вимірах — у колі друзів, родини, у щоденних клопотах. Так формується нація, так живе народ. Формується національна еліта — душа народу. Множина людських особистостей, зображена Миколою Старовойтом, складає золотий фонд української духовності.

У поетичній збірці «Над книгами» [9] розкривається ще одна грань поетичного хисту Миколи Старовойта — новаторство поетичного переспіву. Іноді це нагадує пародію, якщо точніше — якийсь особливо ніжний її різновид. Відчуваються глибокі наукові знання письменника, тонке відчуття стилю; адже, переспівуючи того чи іншого автора, Микола Васильович передає насамперед фон творчості. Надзвичайно шляхетні оповіді-переспіви грайливі, ліричні, з вишуканим забарвленням естетично-філігранної казкової віртуозності.

Поетичні замальовки нагадують казкові феєрії, де неодмінно життя переплітається з казкою, де мандрують зайчики-вуханчики, і бродять у темені лісів вовки, де гойдають на гілочках новорічні подарунки ялиночки. У цих віршах живе трепетне очікування свята, радісне передчуття несподіваного відкриття, висока енергетика оптимізму й бадьорої розпрудженості. Ось уривок з переспіву поезії Миколи Петренка «Намалюй мені ліс»:

Я з тобою ділю і найменший окраєць,
Якщо грошей нема і як хліба в обріз.

Намалой мені ліс, де був лис і де заєць
По сусідстві з ялинкою ріс [10, с. 20].

Наскрізним мотивом збірки Миколи Старовойта «Над книгами» є філософія книги, утвердження ролі друкованого слова у житті нації, народу.

Поліграфіє!
Ти – фея чарівна,
Ти – доброти вінець,
Бо перша ти не в кулі смертоносні,
А в літери перелила свинець [11, с. 3].

Інша яскрава грань письменницького почерку Миколи Старовойта — сатирично-гумористичні ремінісценції, які виливаються як у формі розлогої оповіді, так і в коротких дво- чи чотирирядкових строфах. Маємо в українській літературі «Летючі катрени» Ліни Костенко, «Мандрівку по цвинтарю» Василя Симоненка, рубаї Дмитра Павличка... За іронічно-саркастичною манерою твори Миколи Старовойта найбільше наближені до епітафій Василя Симоненка. Ось як автор іронічно описує маститого небіжчика:

Його усе життя мастили до маститих,
До смерті він любив начальству підмастити [10, с. 54].

Або — про горе-поетів у мініатюрі «Накаркав»:

Усе життя співав: «Я в леті!»
І спів його пропав у леті [10, с. 54].

Творчість Миколи Старовойта — багатогранна й цікава не лише з естетично-художньої точки зору, а й стосовно проблем філософського й психологічного відчуття світу. Відчуття простору в поезії Миколи Старовойта поєднано з яскравими пластично-колеристичними дефініціями. Їх яскравість створює передумови емоційного вибуху. Вірші дихають скорботою й печаллю, спогадами раннього дитинства і досвідом зрілості. Це дивовижна сповідь-одкровення ліричного героя. Спорідненість душ персонажів вражає містичною цілісністю. Розлука не притушує почуття; врешті, її просто не існує.

Він відійшов у позаобрійні світи у час, коли серпневі яблука, освячені на Спаса, несуть у своїй соковитій неповторності спокійні чари сонячного літа, медяні пахощі липневих гроз і чарівливі передчуття вересневого шкільного дзвоника, який своїм покликом наче омолоджує душу...

Є гармонія душ — вічна жага одкровення й печалі. Це світлий сум, де реальна ситуація просто не має жодного значення. Є вічна мрія, до якої доростати і доростати, як до зорі. І розлука лише загострює ці почуття. І є світла пам'ять про ученого, письменника, вчителя Миколу Васильовича Старовойта у наших серцях.

Кожним днем своєї науково-педагогічної праці Микола Васильович Старовойт доводив, що поєднання культурологічної підготовки студентів технічних університетів з професійною кваліфікацією — одна з найактуальніших

проблем діяльності вищих навчальних закладів технічного профілю; формування художньо-естетичного світогляду у структурі професійно-педагогічної компетентності є виявом необхідності реалізації сучасних тенденцій соціально-економічного розвитку суспільства, що стало виявом подальшого творчого розвитку шляхів удосконалення освітніх систем і впровадження відповідних інноваційних технологій, що в нинішніх умовах є провідною закономірністю розвитку педагогічної науки та освітньої практики.

1. Аристотель. Большая этика. Сочинения : пер. с давнегреч. / Аристотель ; общ. ред. А. И. Даватура. — [в 4 тт.] — М. : Мысль, 1983. — Т. 4. — 830 с. 2. Васильева М. П. Теоретичні основи деонтологічної підготовки педагога / М. П. Васильева. — Харків, 2004. 3. Малахов В. А. Этика : курс лекцій / В. А. Малахов. — 4-те вид. — К. : Либідь, 2002. — 384 с. 4. Мойсеїв І. Культурогенез і мовність етносфери : посіб. / І. Мойсеїв // Храм української культури. Дослідження. — К., 1995. — 433 с. — (Філософія семіосфери). 5. Педагогічна майстерність : підруч. / [Зяюн І. А., Крамущенко Л. В., Кривонос І. Ф. та ін.]. — К. : Вища школа, 1997. 6. Ортега-і-Гасет Хосе. Вибрані твори / Ортега-і-Гасет Хосе. — К. : Основи, 1994. — 420 с. 7. Прохоров Е. П. Журналистика и демократия : учеб. пособ. / Е. П. Прохоров. — 2-ое изд., перераб. и доп. — М. : Аспект Пресс, 2004. — 352 с. 8. Старовойт М. Vivat! / Микола Старовойт. — Львів : Фенікс, 1999. 9. Старовойт М. Над книгами / Микола Старовойт. — Львів : Фенікс, 1998. 10. Старовойт М. Стрілою слова / Микола Старовойт. — Львів : Фенікс, 1998. 11. Старовойт М. В. Лис Микита / Микола Старовойт. — Львів : Фенікс, 1998.

ХУДОЖЕСТВЕННО-ЭСТЕТИЧЕСКОЕ МИРОВОЗЗРЕНИЕ В СТРУКТУРЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНО-ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ (НА ПРОИЗВЕДЕНИЯХ СВЕТЛОЙ ПАМЯТИ Н. В. СТАРОВОЙТА)

Рассматриваются проблемы формирования культурологической компетентности как основы формирования профессиональной компетентности студентов вузов технического профиля с использованием методологических подходов: системного, компетентностного, личностно-деятельностного и аксиологического; частично обоснованно вариативные технологии обеспечения основ культурологической подготовки будущего профессионала-специалиста.

ARTISTIC AND AESTHETIC WORLDVIEW IN THE STRUCTURE OF PROFESSIONAL AND PEDAGOGICAL COMPETENCE (FOR WORKS OF BLESSED MEMORY NV STAROVOIT)

Objective of the article: blessed memory of Nikolai Starovoitov: the problems of the formation of cultural competence as a basis for the formation of professional competence of university students technical profile using methodological approaches: systematic, competency, learner-activity and axiological; part of reasonably divergent technologies of cultural foundations of professional training of future professionals.